

ПРВИ ДЕО - одредбе Правилника, Опште основе предшколског програма - Увод, Основе програма неге и васпитања деце узраста од шест месеци до три године и Основе програма предшколског васпитања и образовања деце од три године до укључивања у програм припреме за школу - Модели предшколског васпитања и образовања, Заједничке одлике модела предшколског васпитања и образовања и Опште основе предшколског програма као основа за различите програмске моделе

Други део - Модел А Општих основа предшколског програма - Полазишта програма модела А

Трећи део - Моделовање процеса образовања, Очекиване улоге васпитача и Планирање и евалуација

Четврти део - Модел Б Општих основа предшколског програма - Схватање предшколског васпитања и образовања, Предшколска установа, Повезивање предшколске установе са друштвеном средином, Трајни циљеви, задаци и захтеви за установу и васпитача и Припремни предшколски програм - Заједничке одлике модела предшколског васпитања и образовања којима се деца припремају за школу

Пети део - Модел А Припремног предшколског програма - Полазишта за развијање припремног предшколског програма, Социо-емоционални развој, Сазнајни развој, Физичко васпитање, Изражајни и естетски развој, А. Ликовни израз детета, Б. Музичко васпитање, В. Драмски израз детета и Начин остваривања програма

Шести део - Модел Б Припремног предшколског програма - Садржаји и активности којима се деца припремају за школу

На основу члана 12. став 1. тачка 4. Закона о основама система образовања и васпитања ("Службени гласник РС", бр. 62/03, 64/03 - исправка, 58/04, 62/04 - исправка, 79/05 - др. закон и 101/05 - др. закон),

Национални просветни савет доноси

Правилник о Општим основама предшколског програма

Правилник је објављен у "Службеном гласнику РС - Просветни гласник", бр. 14/2006 од 15.11.2006. године.

Члан 1.

Овим правилником утврђују се Опште основе предшколског програма.

Члан 2.

Опште основе предшколског програма одштампане су уз овај правилник и чине његов саставни део.

Члан 3.

Опште основе предшколског програма примењују се почев од школске 2006/2007. године.

Члан 4.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у "Просветном гласнику".

Број 110-00-03919/2006-02

У Београду, 3. октобра 2006. године

Председник
др **Александар Јовановић**, с.р.

ОПШТЕ ОСНОВЕ ПРЕДШКОЛСКОГ ПРОГРАМА

УВОД

Савремена предшколска установа има задатак да деци обезбеди повољну друштвену и материјалну средину са свим потребама, условима и подстицајима за развој богатих, разноврсних и осмишљених активности, којима она могу да се предано баве користећи своје укупне потенцијале за развој способности. Сматра се да деци треба омогућити, већ на тим узрастима, да се играју, практично, конструктивно и стваралачки делују, комуницирају и сарађују са вршњацима и одраслим особама у установи и ван ње. Установа треба да представља средину у којој се свако дете осећа сигурно и прихваћено да би могло безбедно и релативно самостално да испитује свет око себе, стичући позитивна искуства која ће се изразити кроз склоност и способност за активно учествовање у животу и раду заједнице деце и васпитача, какву представља васпитна група. Ово опште активирање детета, и посебно, његово оспособљавање за самостално, али и удружено деловање, као и за друштвени живот, најважнија је педагошка функција предшколске установе.

Предшколско детињство је најбурнији период развоја и сваки од узраста у оквиру овог детињства има своје специфичности. Вођење рачуна о овим специфичностима, као и индивидуалним карактеристикама сваког детета, услов је успешног васпитно-образовног рада. Да би тај рад био научно заснован и уједначен до оне мере до које се јављају разлике у оквиру појединих узраста, он треба да се одвија према Општим основама предшколског програма, које доноси Национални просветни савет. Истовремено, да би рад са децом био прилагођен условима у којима предшколска установа делује, као и потребама, могућностима и интересовањима конкретне деце, свака предшколска установа доноси сопствени предшколски програм, полазећи од Општих основа предшколског програма.

Уважавајући дечје узрасне карактеристике, као и потребу да се између предшколске установе и школе успостави континуитет, Опште основе предшколског програма подељене су на три међусобно повезане целине: Основе програма неге и васпитања деце узраста од шест месеци до три године, Основе програма васпитања и образовања деце узраста од три године до укључивања у програм припреме за школу и Припремни предшколски програм.

Медицинске сестре-васпитачи, које остварују програм неге и васпитања, као и васпитачи који васпитавају и образују децу од навршене треће године до поласка у школу, програмирају, планирају и прате резултате свога рада полазећи од предшколског програма који је донела установа у којој раде, али и оног сегмента Општих основа предшколског програма који се односи на узраст деце у њиховој васпитној групи. Ови програми треба да представљају полазишта за њихову креативну разраду и прилагођавање свакоме од деце са којом раде. Истовремено, они садрже и критеријуме на основу којих је могуће вредновати рад васпитача обезбеђујући му стицање потребног искуства и професионални развој у његовом одговорном послу.

ОСНОВЕ ПРОГРАМА НЕГЕ И ВАСПИТАЊА ДЕЦЕ УЗРАСТА ОД ШЕСТ МЕСЕЦИ ДО ТРИ ГОДИНЕ

Циљеви васпитања и неге деце узраста до три године

Васпитање је формативни процес, којим се буде и актуализују психофизички потенцијали детета, подстичу и усмеравају позитивне тенденције које се испољавају у његовом развоју, задовољавају дечје потребе као извор развојних могућности и стварају услови за што боље и успешније коришћење ових могућности за постизање све виших нивоа у способностима, проширивање и усавршавање искуства, стварање основе за изграђивање вољно-карактерних особина, оплемењивање емоција и мењање понашања детета, односно, оформљавање и развијање свих позитивних својстава његове личности у погледу

физичко-сензорног, емоционално-социјалног и умног развоја. Од процеса васпитања на овом узрасту неодвојива је нега деце, којом се одржава њихова хигијена и задовољавају потребе за сном, исхраном и боравком на ваздуху, док се интеракцијом у процесу неге доприноси социјализацији и општем развоју детета. Нега подразумева и превентивну здравствену заштиту којом се, медицинским методама, чува здравље деце и спречава јављање болести путем профилаксе и одговарајућим третманом свих фактора који угрожавају дечје здравље.

Васпитање и нега деце узраста до три године врши се, пре свега, стварањем повољне васпитне средине у којој ће дете стицати искуства по сопственом програму откривајући себе и своју околину, у којој ће бити активно у складу са својим потребама и могућностима. Њихов основни смисао је да чувају, подстичу и култивишу спонтане изразе понашања детета у односу на околину, због чега се приликом остваривања циљева васпитања и неге полази од спонтаних изрза детета и поштује његова особеност у откривању света око себе.

Циљеви таквог васпитања и неге су следећи:

Циљеви физичко-сензорног развоја:

- одржавање физичког здравља деце;
- повољни утицај на општи развој организма;
- нормално стање апарата за кретање;
- формирање правилног држања тела;
- овладавање моториком;
- усавршавање функција чулних органа, и развијање навика (телесне хигијене, узимања хране, за пражњење и др.).

Циљеви социјално-емоционалног развоја:

- очување спонтаности и искрености детета у контакту са својом околином;
- неговање отворености за доживљаје;
- пружање помоћи у стицању самосталности;
- помоћ у стварању слике о себи и стицању поверења у своје способности;
- усвајање елементарних норми понашања у оквиру основних моралних вредности (добро, рђаво);
- развој способности обављања активности у заједници са одраслима и другом децом, и култивисање и развој позитивних, интегративних емоција.

Циљеви умног развоја:

- подстицање и неговање природне радозналости детета у односу на свет који га окружује;
- подржавање природне могућности детета да се уживљава у предмете и појаве, неговање осетљивости за утиске као мотива за постављање питања;
- подстицање решавања малих проблема сензомоторне интелигенције;
- подржавање спонтаних покушаја говорне комуникације детета;
- подстицање и богаћење дечјег говора као средства за комуникацију и стицање сазнања;
- подстицање развоја сензомоторних и перцептивних способности, и стварање повољних услова за формирање почетних знања кроз практичне активности.

Нега и васпитање деце узраста од шест до 12 месеци

Нега деце

Купање се обавља у породици, а изузетно у колективу. Сестра-васпитач треба да сазна на који се начин оно обавља у кући, односно да упозна мајку са правилним поступцима приликом купања. Овом приликом биће речи о оним поступцима који су значајни за старији узраст у условима колективног живота одојчета.

Пре свега, треба уважавати навике са којима је дете дошло из породице у периоду адаптације на нову средину, не инсистирајући на тренутном усвајању новог.

У одржавању личне хигијене долази на првом месту редовно прање руку топлом водом и сапуном. Дете је најчешће на поду, оно пуже па се руке прљају.

Нега носа, односно проходност носних шупљина, значајна је због честих респираторних инфекција. Редовно чишћење носа омогућава несметано дисање и храњење и смањује могућност упале средњег уха. Према потреби треба укапати и капи у нос (одвојеном капалком за свако дете).

За одржавање неге у колективу посебно је значајно обезбеђење индивидуалног прибора (чешаљ за негу косе, марамике, убруса за лице, ноћни суд, постеља и др.).

Што се тиче одеће за децу треба нагласити да мора испуњавати потребне хигијенске захтеве, да буде једноставна, пријатна, удобна, да омогућава непрестано кретање, да чува телесну топлоту и да штити кожу од спољашњих утицаја. Облачење се обавља према одређеном редоследу који се поштује јер тиме дете навикавамо на рад од првих дана живота. Облачење се мора прилагодити годишњем добу и температури просторије у којој одојче борави (20-22°C). Потребно је обратити посебну пажњу на редовно пресвлачење јер се дете лако прља и кваси. Патикице су још увек једина обућа за дете. Оне треба да буду комотне, а по облику сличне дубокој ципелици.

У делокруг неге спада и ангажовање сестре-васпитача на спречавању одређених малформација коштаног система. Спречавање деце да дуго стоје од осмог па и деветог месеца, посебно дебље деце, рахитичне и ексудативне конструкције, односно упућивање деце на пузање, доприноси превенцији испољавања урођеног ишчашења кука. Превенција равних табана такође је значајна за овај и каснији период. Сестра-васпитач може врло једноставним поступком (одређеном четкицом за зубе) да стимулише стопала и изводи вежбе при чему дете имитира активне покрете стопала.

При крају прве године јављају се наговештаји за контролу сфинктера, али и даље задржавање не би смело да буде дуже од шест до осам минута.

Борављење одојчета на чистом ваздуху значајно је за превенцију капљичних инфекција. Зими, кад је боравак на ваздуху теже остварити, препоручује се боравак на тераси и договор са родитељима о остваривању минимума боравка на чистом ваздуху (један до један и по час).

Излагање деце сунчевим зрацима има вишеструко значење: доприноси превенцији рахитиса, повећању опште отпорности организма, а постоји и позитиван утицај ултраљубичастих зрака на физички раст. Најбоље време за сунчање је од осам до једанаест и од шеснаест часова. Треба увек имати на уму да глава детета мора бити заштићена платненом капом. За дечји организам посебно су значајна ваздушна купања, тј. излагање голог тела ваздуху.

Пожељно је да сестра-васпитач буде у сталној сарадњи са родитељима око свих поступака и мера за очување и заштиту здравља детета. Она упознаје родитеље и са календаром вакцинације и значајем вакцинације за заштиту од одређених заразних болести. У првој години дете прима након рођења бе-се-же вакцину, а дите-пер и полио после навршена три месеца са три узастопне дозе у размаку од по месец, односно месец и по дана.

Социјално-емоционални односи

Дете је већ почело да визуелно распознаје позната и непозната лица. Са познатим лицима жели да контактира. Дете добро разуме значење гестова и израза лица. Лако се преносе расположења са одраслог на дете. Контакте приликом преповијања, узимања хране и игре треба пропратити речима, гестовима, песмом, треба разговарати са дететом, покретима и изразом лица подстицати га да сарађује у овој активности, да испружи руку, ногу, да устане и сл. При узимању хране подстицати жељу детета да само једе. Изразом лица, гестом и речима најбоље је исказати задовољство због дечје активности. Дете треба да

распозна и незадовољство ако његова активност није пожељна (на пример, када избацује храну из чиније уместо да једе). Незадовољство треба пажљиво изразити, да не би дошло до непожељног ефекта. Гестом треба показати и говорити му шта се од њега очекује, а ако не схвати, треба начинити озбиљан израз лица. Претерани изрази незадовољства (повишен и појачан тон гласа, вика, одузимање кашике или играчке, енергично стављање у неки положај) изазивају страх и дете не схвата шта смо од њега очекивали.

Интересовање за вршњаке је уочљиво и скоро сва деца без страха прихватају другу децу, па је добро да буду заједно, али треба пазити да се не повреде. Деца најчешће желе да додирну очи другог детета, да га чупају за косу, да га чврсто ухвате и уштину. Одрасли треба да покажу како треба додиривати друго дете: помиловати, загрлити, додирнути само врховима прстију. Контакт међу децом најбоље се успоставља помоћу играчака које додају једно другом, узимају и разгледају, лупкају њима о чврсту подлогу итд.

Игра

У овом периоду преовладава један облик игре: функционална игра. То је игра која се јавља са сазревањем нових функција, а састоји се углавном у вишеструком понављању радњи које ангажују понашања која се управо развијају. У овом периоду то су углавном поновљена извођења моторичких радњи или ангажовање чулних органа. Та понављања самим својим функционисањем пружају задовољство детету. У питању су моторичке функције као што је дохватање блиских предмета, хватање предмета коленима, а потом и врховима прстију, вољно испуштање предмета. Све те радње постају и радње играња. У функционалне игре спада и игра различитим чулним и перцептивним функцијама: разгледање предмета различитих боја, облика и конфигурације, играње звечкама и музичким кутијама, љуљање и балансирање итд.

Нова врста игре су манипулативне, експлоративне игре предметима: опипавање, разгледање, окретање, лупкање предмета једних од друге, тражење, стављање у уста и сисање, лупање по предметима, гурање по поду и столу итд. Све ове игре предметима су увод у сложеније игре уз помоћ играчака, подстицајне су за општи развој детета и пружају детету сазнања о предметима и њиховим својствима.

Моторичке активности

У овом периоду покрети детета су разноврснији (оно упражњава превртање, седење, пузање, устајање и ходање уз придржавање) те је потребно да у време будног стања буде изван кревета (у "оградици", на поду), а ако временске прилике то дозвољавају и напољу (у дворишту, на тераси). Промена положаја тела (држање, цупкање, љуљкање, окретање) изазива такође осећање задовољства.

Поред адекватног простора треба обезбедити и довољан број предмета и играчки као и чест индивидуални контакт сестре-васпитача са дететом јер је то основа за подстицање разноврсних покрета и стварање радосног расположења.

При организацији средине треба, дакле, водити рачуна да се обезбеде такви услови у којима ће дете моћи несметано да се игра, служећи се играчкама на начин који је за њега приступачан.

У последњим месецима прве године живота детета покрети су сврсисходнији и прецизнији, мишићи су ојачали, а боља је и координација покрета па се стварањем услова за кретање пружа могућност детету да изводи разноврсне покрете, као и да боље упозна околину и стекне већу самосталност.

Детету које већ добро седи, брзо и спретно пузи, треба омогућити да се самостално подиже у стојећи положај, као и да хода уз придржавање за разне предмете ("мост за ходање", "ограда", столица, колица).

Настојање деце да пред крај овог периода самостално ходају треба задовољити стварањем погодних услова и подстицаја.

Сензорно-перцептивне активности

За децу овог узраст започињу да се организују елементарне активности са предметима, које имају велики значај за сензорни развој. Обављајући најједноставније радње са предметима, дете практично упознаје њихова својства. Зато треба да постоји велики избор играчака, које се разликују по облику, величини, боји, материјалу, звучности, могућностима комбиновања и др. Играчке могу бити направљене од разних врста материјала, тврде, мекане, глатке, храпаве, округле, четвртасте, затим различито обојене и производити звуке различитог интензитета. Поред тзв. "готових" играчака, то могу бити и "полуготове" играчке и "играчке-материјал" и предмети из околине: празне кутије, калемови конца, пластичне посуднице разних облика итд. Свакако, све што се даје деци у руке мора да задовољава строге хигијенске и здравствене услове. Сестра-васпитач у игри може да покаже деци шта се са којом играчком може урадити (затворити, отворити, ставити једна у другу, производити звук и тако даље), а најбоље је када деца сама открију неке од тих могућности.

Играчке је неопходно мењати (склањати на неколико дана) како не би дошло до засићености и губитка интересовања за њих. Исто тако треба повремено мењати распоред намештаја и декорације у просторијама, што подстиче даљи развој опажања код деце.

Музичко-ритмичке активности

Основни циљ музичких активности са децом у првој години живота је стварање и одржавање ведрога расположења, што је значајан предуслов за развијање њихових интересовања за ствари и појаве из непосредне околине и за учествовање у активностима које доприносе физичком, социјалном и интелектуалном развоју.

Искуства стечена првим играма гласом треба подражавати извођењем кратких мотива на различите неутралне слоге (на, ла, ма, ба и сл.) најближим дечјем гукању, што уз одмерену мимику и директно обраћање једном детету, мотивише на обликовање гласова и покушај изговора појединих слогова и речи.

Деци треба омогућити повремено слушање музике инструменталног карактера, на пример, при њихању детета у ритму, али је знатно већа корист од вокалног извођења једноставних мелодија и текстова у директном обраћању једном детету.

Цупкање у месту, њихање тела (шетало-петало), пљескање длановима (таши-таши), свирање звечкама и певушење тонова (најчешће по два у низу) први су покушаји исказивања средствима музичког израза, које сестра-васпитач треба да негује јер су ове игре, најчешће, израз задовољства.

Интелектуалне активности

Почетком овог периода општем па и интелектуалном развоју детета доприносе разне перцептивне активности. Због тога је потребно средину у којој дете борави снабдети разноврсним предметима, чије се особине опажају свим чулима и распоредити их на подстицајан начин. Деци ће бити занимљиво ако им се на дохват руке стави неки канап (трака и сл.), чијим повлачењем могу да се покрену неке играчке, чују звуци или изазове неки други, за њих интересантан ефекат.

Ту су најпре разне игре скривања које почињају на новој способности да тражи предмете који нестају из опажајног поља: скривање предмета чији један крај вири; сакривање предмета док дечја рука иде за њим (и дозвољавање детету да се домогне предмета); потпуно скривање предмета који дете хоће да дохвати

(пребацивање пелене преко њега); опет исто прекривање, али се рука детета задржи за извесно време (неколико секунди) па му се тек онда дозволи да тражи сакривени предмет; сакривање предмета испод два заклона (на пример, звечка се покрије пеленом, а кришом од детета и једним листом папира, па дете открије пелену, очекује звечку, а види папир итд.); сакривање мањих предмета у једну па у другу шаку (детету се дозволи да отвори шаку одраслог у којој тражи предмет); играње жмурки (одрасли се сакрива и чека да га дете погледом пронађе или се сам нагло појављује) итд.

Језичке активности

Основа за будућу говорну комуникацију развија се путем праксе невербалног комуницирања са дететом. Успостављање и одржавање непосредне емоционалне комуникације помоћу невербалних средстава (осмех, поглед, додир, мимика, гримасе, гестови, вокализација) током свих активности са дететом неопходан је услов за појаву говора у оквиру опште комуникације.

Такође је неопходно да се реагује на вокализацију детета: да се обрати пажња (усмеравањем погледа ка детету, осмехом) на дете које вокализира, да "одговори" детету говором или вокализацијом, да се имитира оно што дете изговара, да се подстиче дете да имитира оно што одрасли изговоре и да се подржава сваки успех у имитирању, да се учини напор да се разуме шта можда значе различите вокализације детета (различите комбинације гласова или различите интонације могу имати различито значење) и да се покаже детету да смо га разумели.

Пошто се при крају овог периода појављују извесне способности првих именована, потребно је повремено разговарати са дететом и тако што ће се разговетно именовати одређени предмети или особе или делови тела, уз јасно показивање на шта се та реч односи. Такође се при крају овога периода може учити значење неких стереотипних фраза (хајде да спавамо, добар дан, довиђења), све, наравно, у одговарајућој ситуацији и праћено свим невербалним средствима.

Током целог периода развију се и спонтане говорне игре детета које треба подржавати обраћањем пажње, пре свега игре гласовним могућностима говорних органа (гукање, дуплирање гласова, прављење свих могућих комбинација гласова, варирање ритма и висине гласа, имитирање "разговора").

Нега и васпитање деце узраста од 12 до 18 месеци

Нега деце

Купање се спроводи искључиво у породици. У колективу треба спроводити хигијену лица, екстремитета и гениталија. Нарочито руке треба често прати јер се дете, због веће покретљивости и истраживања своје околине, много више прља.

Ово је уједно период када дете треба да почне са првим покушајима осамостаљивања при прању руку и лица.

Инфекције грла и носа у колективу и даље је значајан здравствени проблем, па редовно треба водити рачуна о нези носа, а по потреби укапавати и капи. За негу носа неопходно је обезбедити папирне марамнице и учити дете првим покушајима издувавања носа.

При нези коже и косе веома је важно имати у виду и могућности појаве вашљивости и скабиеса (шуге) у колективу. Редовна контрола, изолација и запрашивање детета у породици су једине исправне мере у санирању стања. Неопходно је поседовање личног прибора за одржавање личне хигијене.

За децу чија је кожа осетљива и склона иритирању и појави оједа неопходна је редовна хигијена гениталија. Поступак правилне неге у том случају састоји се из зазирања, сушења прегиба и мазања танким слојем Павловићеве креме. Правилно

спровођење неге захтева и редовно пресвлачење детета. У току овог периода пелене се замењују гаћицама.

Како све ове радње нису пријатне за дете, препоручује се стрпљив и тактичан поступак сестре-васпитача, уз све веће укључивање детета.

Почетком друге године дете почиње да контролише процес пражњења црева и бешике. Постоје велике индивидуалне разлике у погледу способности контролисања физиолошких потреба. Упорност одраслих да дете усвоји контролу сфинктера обично изазива супротне ефекте. Стављање детета на ношу мора бити остварено са пуно такта и умешности. Покушај сестре-васпитача да схвати сигнале детета (око осамнаест месеци) омогућиће да се ови физиолошки процеси усмеравају индивидуално. Деца се стављају на ноше у мањим групама (три до четири) пре и после спавања, односно после оброка и по потреби.

Социјално-емоционални односи

Долазак у предшколску установу извесном броју деце најтеже пада због страха од нових лица и нове средине. Неопходно је предузети низ мера које ће створити сигурност код родитеља да ће њиховом детету бити добро. Треба имати довољно стрпљења у информисању родитеља о боравку деце, о понашању детета у адаптационом периоду и одговарати на сва питања, чак и ако изгледају бесмислена и сувишна; показати довољно стрпљења у разговору и ведро расположење.

Дете дочекати ведро, са припремљеним играчкама и позвати дете да се игра. Не треба инсистирати ако дете одбија, већ дозволити да у присуству родитеља гледа како то сестра-васпитач ради са другим дететом. Када дете прихвати игру, родитељ још неко време треба да остане и поигра се са својим и другим дететом.

Деца су упућена на друштво вршњака јер сви користе заједничку собу и играчке, објективно се налазе у ривалском положају око пажње сестре-васпитача. Упућивати их примером како да се играју заједно, како да помогну једно другоме, како да умире друго дете ако плаче. На тај начин се могу предухитрити сукоби који се јављају у игри. Ако су сукоби због играчке, дати играчку једном и другом детету. Дешава се да дете тражи играчку само док је не добије, оставља је па тражи другу. То значи да је играчка само средство да привуче пажњу на себе, да се њиме неко бави. У том случају треба пронаћи игру где ће то дете бити у центру пажње, да се не би осећало запостављено и усамљено.

Крајем овог периода јавља се љубомора коју, својим понашањем, често подстичу одрасли. После сукоба није добро једно дете казнити, друго мазити. Свако од њих мисли да је у праву и ако је кажњено доживеће то као неправду, за коју је криво дете које се мази. Настојати да се сукоб претвори у сарадњу и пријатељство говорећи да се не треба тући, чупати и сл.

Игра

Функционалне игре које се јављају већ у првим месецима живота детета имају значајну улогу и у овом периоду. Тежиште ових игара је на оним функцијама које у овом периоду сазревају: дете се неуморно игра новом функцијом усправљања и усправног ходања, испробава своју способност премештања у простору ходањем (без помагала, или гура, или вуче разне направе које помажу ходање). Дете се такође интензивно игра новом способношћу хватања врховима прстију уз опозицију палца: хвата зрнца прашине која лебде у ваздуху, мрвице, пилуле и дугмад (узима их прстима, спушта, ставља у кутије или флашице). Честе су игре вољног, намерног стављања предмета на одређено место, вољног испуштања предмета из руку, бацања на под.

У овом периоду јављају се и симболичке (имагинативне, игре представљања) игре, које су од тако великог значај у свим наредним периодима. Оне се јављају у

зачетој форми, у оквиру заједничких активности са одраслима па су отуд изразито имитативне и нису повезане у сложене игровне радње, него су једнократне. Неке од најчешћих су "храњење" других особа или себе самог, стављање лутке на спавање, "спремање" јела, љуљање лутке итд. Све активности одраслог које дете посматра и разуме могу постати предмет ових игара и због њихове улоге у социјализацији и општем развоју детета требало би их што више подстицати стварањем просторних услова, обезбеђењем времена за њих, стављањем на располагање деци што више минијатурних предмета - играчака (који у овом узрасту треба што више да личе на праве предмете које представљају), показивањем интересовања за те игре и активним учествовањем у њима.

Моторичке активности

На овом степену развоја деца се крећу много и на разне начине па је потребно обезбедити одговарајуће услове за ону која сама пузе и ходају држећи се за нешто, за ону која ходају гурајући колица испред себе, као и за ону која се пењу ходајући самостално.

Код деце која су почела самостално да ходају, ходање постаје главни облик активности. У почетку је ходање несигурно услед недостатка аутоматизације и координације, дете изводи много сувишних покрета и још није у стању да помогне себи при ходу, губи равнотежу и често пада. Настојање детета да прави прве самосталне кораке треба подржати осмехом и благим речима, које уливају сигурност и доприносе развоју самопоуздања.

Деца се веома радо пењу јер желе да посматрају све што се налази око њих, посматрајући шта ради сестра-васпитач и друга деца, а користе пењање и за дохватање предмета и играчки које им привлаче пажњу, а нису им на дохват руке.

Треба омогућити да дете гура, вуче и вози различите предмете и играчке (разна колица, аутомобиле, воз, ликове животиња на точковима, сандуке, столице, веће коцке, јастуке) као и да се провлаче испод стола, клупе, пречке канапа.

Игре лоптом привлаче дете: баца већу лопту надоле, мање лопте у даљ, котрља већу лопту испод стола, столице.

Сензорно-перцептивне активности

Треба користити свакодневне природне ситуације при обављању неге за богаћење дечјег чулног доживљаја. У тим ситуацијама треба деци омогућити да доживе, на пример, да је вода којом се перу руке топла или хладна, да сапун мирише, да је пешкир мекан, да су руке хладне, да је кошуља црвена, лепа, чарапе топле, итд.

У свакодневним ситуацијама храњења, обављања хигијене, играња, деца треба да практично упознају просторије у којима бораве (собе, купатило, гардероба, тераса, ходник) и постепено се оријентишу у њима. Деци кроз игру и свакодневне активности треба омогућити да доживе различиту ширину, висину, осветљеност простора.

Када бораве напољу, треба им омогућити да виде и доживе природне појаве (киша пада, снег пада, ветар дува, сунце сија, траву, цвеће, лишће...). Деци треба омогућити да природни материјал (траву, воду, шумски плодови, каменчићи, лишће, снег) доживе непосредно манипулишући њиме: да га сакупљају, пресипају, преносе, бацају итд. Пошто се обезбеде одговарајуће здравствене и заштитне мере, треба им омогућити да буду у непосредном контакту са животињама (псом, мачком, птицом, рибом).

За подстицање развоја слушне осетљивости треба обезбедити разноврстан избор звучних играчака. Поред тога, сестра-васпитач треба децу да подстиче да ослушкају звуке из околине, да слушају говор и музику.

Неопходно је новим распоредом намештаја и декорације стварати погодне услове за подстицање самосталних опажања.

Музичко-ритмичке активности

Звучима звечки и звучних играчака у облику животиња, лопти, коцки и сл. различитим по боји, висини и јачини, буде се дечја интересовања и развија пажња и иницијатива.

У одговарајућим ситуацијама певањем једноставних песама о животињама, предметима и појавама које деца познају, подстичу се да се јаве као пиле, као куца, да се крећу као мачка, скакућу као зец и сл, да пљескају или се крећу у ритму музике коју слушају. Исто тако, извођењем музичких мотива на металофону или ксилофону, обогаћују се музички утисци необичним бојама звука и развија се интересовање за манипулисање палицама - батићима при свирању. Деца могу и сама ударом палице о металофон произвести звуке, самостално активирати звучне играчке отварањем поклопца музичке кутије или повлачењем канапа или се играти играчкама у облику музичких инструмената (сем дувачких, које нису подесне из хигијенских разлога).

Интелектуалне активности

Све експлоративне игре предметима врло су подстицајне активности за развој интелигенције и треба да буду заступљене у активностима деце.

Од интелектуалних активности у ужем смислу и даље су за децу интересантне игре скривања: скривања предмета иза једног или више заклона, котрљање лопте испод столице или кревета и тражење, премештање предмета који су час видљиви, час невидљиви (јер се крећу из неког заклона) и сакривање иза неког заклона са тражењем, играњем елементарних облика "жмурке" (што је сада могуће због тога што деца већ могу да ходају и траже сакривену особу). Треба обогатити игре у којима се откривају просте узрочно-последичне везе (на пример, притискање ручице музичке кутије и појава звука итд.).

Активности којима се користе оруђа за досезање циљева постају разноврсније у овом узрасту. После повлачења подлоге (на пример, пелене) да би се привукао жељени предмет који се налази на другом крају, могу се стварати разноврсне проблемске ситуације са привлачењем канапа, врпце, куке, пластичне палице са алком на крају, за коју је привезан за дете привлачан предмет. Да би се дете ставило пред сложеније проблеме, треба му на дохват ставити више различитих трака, од којих је само једна повезана с циљем.

Језичке активности

Развој способности да схвати догађаје и појаве нагло повећава дететову способност разумевања говора околине. Зато је потребно непрекидно све активности у које је дете укључено пратити говором који се односи на оно што се дешава. Када је дете заинтересовано за оно што се збива око њега, када му је пажња усредсређена, потребно је именовати предмете, особе, делове дететовог тела, говором описивати радње које се изводе, давати детету вербалне налоге да нешто уради, постављати питања детету (шта је ово, хоћеш ли то и то итд.), одговарати на упитне погледе или гестове детета. Целокупни говор одраслог у овом периоду треба да буде уплетен у практичне активности у којима дете учествује (при храњењу, облачењу, умивању, у игри); говорни изрази треба да буду повезани са оним на шта се односе на такав начин да детету буде јасно шта је именовано или описано. Реченице треба да буду кратке, јасно изговорене, више пута поновљене.

Прве дететове речи које се јављају у овом периоду у гласовном погледу су несавршене (разликују се од изговора тих речи код одраслих, често су ономотопејске или садрже само почетни слог речи). Потребно је да се схвати шта дете означава сваком од речи које користи, у споразумевању са дететом прихватити такву реч како би се њено значење учвршћивало; прихватање таквог "бебског" начина говора има пуно оправдање.

Причање деци и драматизација

Драматизација ствара пријатну емоционалну атмосферу и успоставља близак однос сестре-васпитача и деце, даје и добар говорни узор за артикулацију и, уопште, доприноси развоју говора. Могућности драматизације нису велике и у ту сврху могу се користити дечје играчке са ликовима животиња и људи или лутке рукавице (гињол лутке). Лутка изводи са децом све што и сестра-васпитач: покреће се, баца и дохвата играчку, говори, пева, дотиче децу; деца додирују њу. Покрети које лутка изводи морају бити лагани да се деца не би уплашила, пропраћени одговарајућом мелодијом на слоге ла-ла, ни-на, на-на. Сестра-васпитач се деци обраћа јеноставним изражајним говором чији глас тако варира да децу може да пренесе из једне ситуације у другу. Важно је да покрети тела, кретање и боја гласа буду прилагођени лику који тумачи. При избору лутке за драматизацију води се рачуна да оне буду пријатно обојене, веселог изгледа, без пренаглашавања појединих делова тела, да не би изазвале страх код деце.

Нега и васпитање деце узраста од 18 до 24 месеца

Нега деце

Основни циљ неге је стварање услова за стицање хигијенских навика (умивање, прање руку, облачење, храњење, контрола сфинктера) и постепено укључивање деце у све ове процесе. До краја друге године дете почиње да учи и постепено се оспособљава да обавља наведене захтеве. Због још израженије покретљивости и интереса да испитује све што га окружује, дете се више прља. Самим тим, хигијени руку (што чешће прање топлем водом и сапуном, сечење ноктију једанпут недељно) даје се примарно место у превенцији од цревних заразних болести. Значајна је и хигијена околних предмета са којима се дете игра и долази у непосредан контакт. Врло је важна и превенција од капљичних инфекција, што изискује неопходно и редовно проветравање просторије, боравак на ваздуху, сунчање уз већ раније описане мере, које се односе на повећање отпорности детета. Хигијена коже и косе је веома значајна. Ако се појави шуга или вашљивост, неопходно је примењивати мере описане у претходном поглављу. Хигијена гениталија не представља више потешкоћу ни сестрама-васпитачима ни родитељима. Оједи се ређе јављају, а поступак њиховог санирања је исти као и за претходни узраст.

Сада је дете већ способно да контролише сфинктере, али се и овде морају нагласити индивидуалне разлике. Свако инсистирање да деца седе у исто време на ношама је погрешно и може довести до супротног ефекта. Већ је речено да је најбоље стављати дете на ношу када оно покаже потребу за тим. Присилан поступак, вика, грдња и упоређивање са другом "послушном" децом могу довести до тога да се физиолошко мокрење претвори у неуротичну енурезу.

Боравак на ваздуху и неопходне шетње доприносе превенцији од капљичних заразних болести и побољшању општег здравственог стања. Тиме се истовремено задовољавају потребе деце за кретањем и упознавањем околине, при чему треба пазити на могуће повређивање. Посебно су значајне могућности јутарњих шетњи и излагања деце сунчевим зрацима, што доприноси бољем физичком расту, челичењу организма и превенцији рахита, о чему је већ било речи.

Социјално-емоционални односи

Сарадња се јавља све чешће, првенствено са одраслима, али и са децом. Треба је подстицати тиме што ћемо показати деци како да се играју играчкама употребљавајући их заједно, радовати се због тога и сл.

Деца су све свеснија свог лика у огледалу, али и своје личности. Зато у дечјој соби треба поставити огледало да дете има прилике да види свој лик и целу фигуру. Заједно са дететом посматрати и разговарати о његовом лику, али и о нашем (каква нам је одећа, да ли је фризура лепа и сл.). Чинити покрете пред огледалом.

Као и на претходном узрасту приликом неге, сна, формирања навика и узимања хране треба сарађивати са дететом, доследно се понашати, али имати разумевања за индивидуалне разлике, не вршити притисак на дете. Нарочито треба бити обазрив код пражњења (да цела група не седи истовремено на ношама, већ то чинити у групицама од три до четири детета, контролишући да дете устане чим обави потребу).

Агресивно понашање може да се јави као амбивалентан однос према сестри-васпитачу и родитељу. Дете жели да буде прихваћено, да се са њим игра, а реагује агресивно. Не сме се агресивно реаговати на такав његов став нити игнорисати дете. Треба исказати незадовољство, рећи да то боли, да је боље да нас загрли, да ухвати за руку јер га волимо.

На овом узрасту љубомора се чешће јавља него на претходном узрасту. Треба избегавати ситуације које изазивају љубомору: постојање љубимца у групи, пренаглашено изражавање симпатија према једном броју деце, неадекватно решавање сукоба, прекоравање детета уз навођење примера како је друго дете добро и сл. Настојати да објект љубоморе приближимо детету ангажујући децу у заједничкој игри.

Игра

Као у свим претходним узрастима, и у овоме се деца одају функционалним играма, што омогућава да се са децом организују активности које ће дуго трајати, које ће их одушевљавати и које ће подстицати њихов развој. Дете се игра оним својим функцијама које се управо тада развијају. Ту спадају моторичне функције као што су ходање, трчање, хватање предмета прстима и манипулисање предметима, бацање предмета. На тој основи се могу стварати бројне игре ходања на различите начине (брзо ходање, споро ходање, ходање у страну, ходање по линији или траци, ходање уз савлађивање препреке, пењање уз степенице и спуштање низ степенице, ходање по различитим подлогама, трчање, скакање уз придржавање детета за руку, бацање лопте, стављање ситних предмета у посуде и пресипање, шкрабање по папиру или песку или на некој другој основи итд.).

Експлоративне игре предметима код детета се у овоме узрасту још више развијају. Све што је ново у околини привлачи пажњу детета и оно му, после устезања (док се не увери да је то ново безопасно), прилази и упознаје га активно делујући на њега (пипањем, њушкањем, ударањем, стављањем у уста, разгледањем, ослушкивањем) или доводећи у међусобни однос различите предмете (као што је слагање коцки, низање перли, стављање дугмића у посуду, сипање песка или воде, шкрабање по папиру итд.).

Игре представљања (симболичке или имагинативне игре, игре маште), које су се појавиле у претходном узрасту, постају чешће, стабилније су, дуже трају, сложеније су. Предмет играња сада су све људске активности које дете посматра код одраслих: "храњење" (себе, лутке, друге особе), "спавање" и "успављивање" (лутке), "послуживање" ("гостију"), "читање", "писање", "вожња" (аута) итд. Поред једнократних поступака (на пример, само "пијење" из празне чаше) у овом узрасту се појављују зачеци драмских игара тј. повезивање неколико игровних радњи у

малу причу, догађај (на пример, деца "послужују госте", а онда сви "гости" "пију" из празних чаша).

Моторичке активности

У овом периоду деца самостално ходају и чине то скоро непрекидно са краћим паузама за одмор (час застану, час чучну, седну) испољавајући при том радост и задовољство због сопствене активности.

Активност везана за ходање захтева довољно простора, о чему треба водити рачуна приликом организовања животне средине како би се деци омогућило да ходају и трче у ма ком делу собе, терасе или дворишта. Услови за кретање у соби у односу на двориште су неповољни па је добро ако су две просторије међусобно повезане јер омогућавају деци да трче из једне у другу, што представља посебно задовољство и ствара ведро расположење.

За преношење могу послужити кутије различитих димензија са дршкама за ношење корпе, ташне, јастуци од сунђера, округли комади дрвета (дужине 15-20 cm), велики меда, велика лутка, као и друге веће играчке направљене од сунђера у облику животиња (коњ, пас, гусеница, паче, јагње). Играчке од сунђера са ликовима животиња погодне су и за вучење, гурање, пењање, прекорачивање, а подстичу и на говор и тако чине игру садржајнијом. За гурање су, поред наведеног, погодна и колица различитог облика, сандуци на точковима таквих димензија да дете може да уђе унутра, аутомобил, воз и сл.

Интересовање за бацање и котрљање је све веће, па је неопходно обезбедити лопте (мале, средње, велике), дрвене точкове и широке обручеве. Дете користи лопту у игри на више начина: баца, котрља је по поду, трави, стази, косо постављеној дасци, шутира је и трчи за њом.

Деца, такође, много воле да нешто сипају и проливају па за ту сврху треба обезбедити воду и неки сипки материјал: песак, пасуљ, ситне дрвене куглице, дугмад као различите посуде: лаворе, кадице, чиније, шоље, кутије, флаше са широким грлићем, дрвене кашике, лопатице. Игра може бити организована са мањом групом деце како би их могли посматрати и онемогућити им стављање у уста, ухо или нос материјала предвиђеног за игру.

Сензорно-перцептивне активности

Кроз свакодневно узимање хране, одржавање хигијене, игру, дете практично упознаје просторије установе и постепено се оријентише у њима. Сестра-васпитач треба да омогући деци да доживе простор, да трче кроз велики простор собе, да се тискају, гурају у узаном купатилу, да је ходник мрачан, да се пењу и силазе низ степенице, да доживе разлику у висини и ширини прелазећи преко ограде и даске, итд. Живот деце не треба ограничити само на ове просторије јер се тиме знатно осиромашује утицај природне средине.

Деци треба омогућити редован контакт са природом, омогућити им да стекну права практична сазнања о природним појавама (ветар дува, сунце сија, киша пада, снег пада, трава, цвеће, дрвеће). Треба омогућити деци да се сретну и са неком животињом (пас, мачка, птица, лептир, буба, риба). Кроз заједничку бригу о тим животињама омогућити деци до доживе да су неке животиње топле и имају меко крзно, да се неке могу ухватити, а неке не могу, да животиње једу различите врсте хране, итд.

Искуства стечена кроз посматрање и учествовање у активностима одраслих дете преноси на план игре различитим предметима: посудама, креветима за лутке, колицима за лутке, аутомобилима, коцкама за поређење итд.

Музичко-ритмичке активности

Развијеност интересовања за све што се збива, спремност да подржава оно што се види, да се ради задовољења своје знатижеље пита - услови су који омогућавају богатије и разноврсније музичке активности. Дете прати садржај једноставне песме којом се развија дечја пажња, богати речник, разумева говор.

Песмама различитих мелодијских кретања и ритмичких комбинација доприноси се и сазнању о предметима и појавама (такве су на пример, песме "Веје снежак", "Први снег", "Плови патка", "Буба зове", "Кишица", "Дете и цвет" и бројне друге).

Исто тако деца треба да слушају музику одговарајућег жанра, којом се ствара одрешено расположење. Неке врсте музике смирују и припремају за спавање, а има и музичких садржаја који подстичу на ритмичко кретање и игру (плес). Кретање уз музику је омиљена дечја активност, нарочито ако им се придружи сестра-васпитач, коју имитирају. За ову врсту подстицања подесна је музика играчког карактера, умереног темпа и динамике, какве су мале игре из балета у оркестарском извођењу, игре из свита за клавир, игре наших народа и слично.

Усмеравање деце да реагују на музичке подстицаје игром или посматрањем осмишљених покрета лутака уз музику, уз друге ефекте доприносе и развијању осећаја за ритам па је пожељно комбиновати овакве и сличне утиске и стимулације музиком.

Графичко-ликовне активности

Прво шарање није само моторна активност. Оно представља одређени степен постигнуте координације ока и руке. Да би цртало, дете треба да уме да држи оловку у руци и да запази хартију по којој ће цртати. Сестра-васпитач треба да направи такву организацију простора да материјал буде приступачан деци и да подстиче њихов интерес за рад тако што ће и она сама деци цртати једноставне цртеже и говорити им о томе шта црта. Сестра-васпитач даље треба да води рачуна о избору материјала који ће понудити деци да то буду дебеле воштане креде или графитне оловке, а подлога за цртање треба да буде чвршћа, цртаћа хартија, картон већег формата због крутих покрета руку.

Интелектуалне активности

Истраживање предмета и околине јесте активност која подстиче дететов интелектуални развој. Могућности за таква понашања се проширују због напредовања моторике, а пре свега због усавршавања ходања што дозвољава да се чешће изађе из собе у друге просторије у установи, у двориште, у шетњу по околини. То доводи и децу у додир са новим ситуацијама које, самим тим што су нове, побуђују децу да их истражују и упознају на активан начин: додиривањем, разгледањем, упоређивањем, постављањем питања одраслом. За време боравка у соби потребно је да се унесе новине у изглед собе, у материјале, предмете и играчке које стоје деци на располагању. Потребно је доносити у просторију оно што представља сезонску новину (први пупољак, цвет, прве плодове, клип кукуруза, снег, леденицу итд). Децу ће подстаћи на истраживања истовремено стављање на располагање више предмета исте врсте, али који се разликују по некој особини (мале и велике лопте, лопте у различитим бојама или различите тежине и сл.). То омогућава деци да исте поступке (на пример, исти начин бацања лопте) примењују на различитим предметима (на пример велика и мала лопта) и тако откривају различите ефекте (на пример различито одскакање од тла).

Новостечена способност деце да користе речи и знакове биће подстицана играма именовања предмета и слика (на пример, да ли ће дете за различите врсте представљених на сликама рећи да су "ав-ав" или "куца" или да ли ће за све особе које носе панталоне рећи да су "чике" итд.); игре представљања (да се нека особа представи гласом или држањем тела, да се изводе разне радње "у празно" као на пример "пијење" без чаше, да се разне животиње представе имитирањем њиховог

гласа или начина кретања итд.) такође доприносе развијању те способности. Исто тако, може се у свакодневном животу практиковати коришћење знакова за означавање дететових ствари (места у гардероби, кревета). За столом се могу организовати игре показивања неколико предмета (три до четири), које дете посматра десетак секунди, а онда се предмети покрију и кришом један уклони и од детета се тражи да погоди који предмет је нестало или игре сакривања једног предмета испод неког заклона и неприметно се уместо сакривеног предмета подметне неки други предмет и посматра реакција детета (да ли је изненађено, да ли тражи прави предмет који је био сакривен, да ли га именује).

Језичке активности

Новину у овом узрасту представља то што дете понекад може да разуме и када се нешто каже о ономе што није присутно. Дете може да разуме једноставније налоге, који садрже предлоге (стави на сто, узми из тањира итд.) и треба што чешће упућивати детету такве налоге, било у току практичних активности, било у виду игре. Поред именовања појединих предмета на сликама детету се могу показивати и тематске слике и сликовнице и речима описивати радње приказане на њима. Двогодишње дете може да разуме и запамти и једноставне стихове који имају смисла и згодан склоп гласова.

Дете треба да научи своје име, да учи да за себе каже "ја", да научи неке практичне корисне речи (дај, молим, хоћу), да почне да учи да се говор може употребити за исказивање својих осећања и стања (на пример да каже "бо" и покаже место које га боли). Изговор речи је још увек доста неправилан и зато их често особе које нису блиске детету не могу разумети. Али, још увек има оправдања да одрасли прихватају дететов "бебски" начин изговарања и да сами прихвате неке такве речи јер се тиме дете не обесхрабрује већ подстиче на говор.

Служење гестовима, пантомимским приказима радњи и догађаја је још увек важна компонента говорног развоја. Гестови и пантомимски прикази постају сложенији, могу се повезати и тиме дете може развити невербални облик причања. Комбиновање гестова, пантомимских приказа, ономатопејских гласова, речи и реченица повећава дететове могућности изражавања и зато није потребно насилно сузбијати невербална средства комуницирања.

Драматизација

За децу овог узраста драматизација има велики значај за стварање пријатне емоционалне атмосфере и развој говора, као и за богаћење представа детета о појединим предметима, о особинама животиња, појединим ситуацијама, људским емоционалним доживљајима. Необично је важно правилно изабрати садржај за драматизацију који ће бити примерен узрасту и стављати децу у активан положај. То су једноставне ситуације из свакодневног живота. Лутка у рукама сестре претвара се у девојчицу која пљеска длановима, игра, маше и позива децу да играју с њом. Улога сестре-васпитача у драматизацији је веома важна. За овакве драматизације најбоље је користити гињол лутке јер се њима најлакше рукује. Лутка се може користити у свим ситуацијама у току дана, да позове децу на ручак, да им отпева успаванку пред спавање итд. Она се обраћа деци изражајним гласом који се модификује у зависности од ситуације и улоге коју тумачи, у зависности од емоционалног тока онога о чему се прича. Веома је важно да држање тела, покрети и боја гласа варирају према ситуацији, од улоге до улоге.

Пред крај овог узраста за драматизацију се могу користити и приче које ће дати само главни ток радње.

Нега и васпитање деце од 24 до 36 месеци

Нега деце

На овом узрасту деца су већ стекла навике личне хигијене уз ослањање на способност разумевања, а то је уједно и основа за усвајање правилног и позитивног односа према здрављу за каснији период. Дете такође почиње самостално да пере руке, користи сапун, а пред крај овог узраста пере и зубе. Сестра-васпитач је увек поред њега да прискочи у помоћ, да му помогне и охрабри га. Прање руку представља основну меру у превенцији цревних, заразних и паразитских болести. Због још веће покретљивости и разноврснијег контакта са средином, вршњацима и одраслима дете лакше оболи, а нарочито од болести које се преносе контактом. Из тих разлога значајне су мере личне хигијене у најширем смислу речи, како у обезбеђивању хигијенских услова за дете, тако и у усвајању од стране детета (прање руку, умивање лица, очију, ушију, носа, нега косе, коже, ноктију и екстремитета), што је све детаљно описано и за раније узрасте. Брижна нега зуба и усне дупље препоручљива је због појаве каријеса.

Из свега наведеног произилази обавеза колектива да обезбеди оптималне услове за остваривање ових утицаја на дете и на родитеље, имајући у виду да су опонашања и идентификација деце са родитељима посебно значајни за формирање хигијенских навика.

Дете се знатно осамостаљује у контроли сфинктера и користи WC употребом одговарајуће WC шоље. Групни одлазак деце у санитариије није препоручљив, сем после оброка и пред одлазак у шетњу. Помоћ и контрола сестре-васпитача значајна је при спровођењу неге, али не у оној мери и обиму као у ранијим периодима.

Боравак на ваздуху, који је већ све дужи, има вишеструко значење, како за негу и васпитање, тако и за телесни развој и здравствено стање уопште. У погодним временским приликама пожељно је скидати децу, омогућити им сунчање, чиме се постиже правилан раст и развој костију и превенција рахита. Боравак на ваздуху доприноси превенцији капљичних инфекција, а обезбеђује добар сан, одмор и апетит детета. У облачењу, свлачењу, одлагању одеће и обављању потребних хигијенских мера (прање руку и умивање) деца већ самостално учествују.

Социјално-емоционални односи

Искуство које је дете стекло до овог узраста омогућује да реалније прихвати нова лица, са мање страха и више радозналости. Детету треба прићи са интересовањем за њега, спустити се на његов ниво и покушати са успостављањем контакта. Разговор треба да буде једноставан, прихватљив за дете и треба да приближи дете одраслом (на пример, пружи се играчка коју држи у руци или коју има сестра-васпитач, или се поведе разговор о одећи, дугмету, шналици, капи и сл.).

Дете лакше успоставља контакт са одраслима јер му се они прилагођавају. У новој средини вршњака оно је сигурније ако је у близини сестре-васпитача и често ће затражити да га држи за руку што му треба и испунити. Ово не траје дуго јер дете само испушта руку чим му то није неопходно.

Љубомора је доста изражена. Веома је важно да својим понашањем одрасли не појачавају љубомору. Похвала, изражавање љубави према деци, морају се одмерено испољавати да се не би појачавала љубомора.

Неким својим закључцима дете наводи на мишљење одрасле да је веома зрело и да доста тога разуме, а непрестано пита и по неколико пута за наизглед врло једноставну ствар или ситуацију. Ово изазива нестрпљење код одраслих, из чега избија сукоб. Детету треба и неколико пута поновити исти одговор или га подстаћи да оно одговори на своје питање онако како мисли да треба или пронаћи једноставнији (али истинит) одговор, који ће дете моћи да схвати. Дешава се да дете питањима само настоји да привуче пажњу одраслих, да контактира са њима,

да непрестано понавља питање. Тада се треба бавити дететом разговарајући о ономе о чему пита, али да и оно даје своје мишљење док га пажљиво слушамо.

Игра

Функционалне игре се и у овом узрасту делом одвијају око моторичких функција, додуше сложенијег облика. Ту спадају различите игре сложеног одржавања равнотеже (балансирање на малој подлози на којој се стоји, стајање на једној ноzi), сложени облици ходања и трчања (ходање по уцртаној линији, скакутање на једној ноzi, трчање, трчање са заокретима, пењање уз различите направе) као и сложеније радње помоћу руку (бацање и прихватање лопте, циљање помоћу баченог предмета, шкрабање ситнијих шара помоћу оловке итд.).

Експлоративне (истраживачке) игре су и даље врло честе и занимљиве за децу. Истраживање активности ће изазвати свака новина у ситуацији, сваки нови предмет. Посебно су међу овим играма за децу овог узраста интересантне оне игре које се састоје у испитивању могућности комбиновања предмета (довођења у међусобне просторне, механичке, статичке или само визуелне односе различитих предмета). Те игре у овом узрасту постају праве конструктивне игре, игре грађења. Међу тим играма најчешће су грађење помоћу коцки ("кула", "мост", "воз", "капија"), игре пластелином, игре песком и песком и водом, игре хартијом (гужвање, цепање, лепљење) итд.

Игре представљања (симболичке игре) у овом узрасту добијају прави полет. Поред игара представљања појединачних радњи, сада се јављају сложеније комбинације игровних радњи. Помоћу таквих радњи дете већ саставља малу драмску причу (представу). У ту причу укључене су поред игровних радњи и симболички предмети (једини предмети који представљају друге), увелико се укључује говор као елемент од кога се гради игра (на пример, ако не постоји одговарајућа играчка дете неки предмет именује оним што му је потребно за игру), јављају се игре улога (дете у игри узима улогу одређене особе, на пример, постаје "мама"). Појава оваквих игара улога је новина овог узраста и посебно је значајна за социјално-емоционални развој детета јер омогућава детету да у току играња различитих улога искуси каква је специфична улога сваке личности.

Моторичке активности

На овом узрасту деца су стално у покрету: много ходају, трче, пењу се, скачу. Њихове игре састоје се врло често од различитих покрета који се стално мењају: час пузе четвороношке подражавајући неку животињу (пса, мачку), час се пењу на нешто само зато да би скочила, час трче за лоптом, колицима, обручем или један за другим.

Као и на претходном узрасту жеља за пењањем је врло изражена и треба је задовољити омогућавањем пењања на различите узвишице, степенице, лестве причвршћене на зид као и пењање на различите предмете (столице, клупице, пањиће...) са којих деца силазе без помоћи руку.

Лопта је и даље омиљена и привлачна играчка, која се сада користи на различите начине: котрљање по поду, трави, стази, нагнутој дасци, низ тобоган, бацање мањих лоптица у даљ, пребацивање преко пречке или канапа постављеног у висини дечјих очију, бацање у водоравно постављен циљ (кош, кутија, корпа), бацање и хватање у паровима, додавање лопте преко главе унапред и уназад, са стране, шутирање и трчање за њом с циљем да се поново шутне, уз смех и веселе узвике.

За разлику од претходног узраста, деца овог узраста у игру уносе допунске радње које захтевају сложене и координиране покрете, уредност, потребу да се често обраћају одраслима, а појављује се и нов начин употребе играчака на пример враћајући коцке у кутију, деца их ређају настојећи да их све сместе,

обраћајући се истовремено сестри-васпитачу за помоћ враћају лопте, куглице, обојене мале облике у одговарајућа удубљења, траже оно што недостаје да би допунила и оставила на одговарајуће место.

Није довољно да сестра-васпитач створи само повољне услове за дечју игру, него и да сама активно учествује у игри, онемогућавајући тако једноличности и сиромаштво игре и недовољну активност деце. Учествујући у игри она помаже да игра постане богатија и сложенија, а истовремено ствара код деце позитивно емоционално расположење. Пошто се деца у групи доста разликују по узрасту, па према томе и по могућностима учешћа у игри, сестра-васпитач мора да води рачуна о индивидуалном прилазу сваком детету, подстичући на одговарајући начин његову игру.

Игра песком и водом је посебно интересантна и привлачна. За игру у песку треба обезбедити довољне количине песка распоређеног на два-три места, која су близу један другом како би се избегло сакупљање деце на једном месту, а истовремено омогућило сестри-васпитачу да прати децу, повремено се укључује и подстиче различите игре: сакривање - закопавање у песак неког предмета, засипање дечјих руку песком, прављење узвишице, рупица, прокопавање канала, цртање штапићем по мокром песку и др.

Деца овог узраста чине често ритмичке покрете: могу да играју, да ударају ногама у ритму, да ходају уз музику и изводе различите покрете са предметима (заставице, траке, цвеће) усклађујући их такође са ритмом.

Сензорно-перцептивне активности

У свакодневном процесу неге и храњења треба подстицати и даље осамостаљивање деце. Сестра-васпитач треба да омогући деци да у тим природним ситуацијама доживе разноврсне особине предмета (да вода може бити топла и хладна, да сапун лепо мирише, да су руке када се ставе под воду мокре, а када се избришу суве, како је пешкир мекан или груб, да се перу прљаве руке итд.).

Деца на овом узрасту самостално узимају храну, а сестра-васпитач треба у овим ситуацијама да омогући деци да осете различите укусе хране (да је супа топла, месо слано, колач сладак, да храна има одрешен мирис, итд.) и да виде и учествују у пословима који се у то време обављају према својим могућностима (да стави тањире и салвете на сто, да види како се сипа супа, сече хлеб, љушти јабука итд.).

Даље осамостаљивање деце иде у правцу самосталног свлачења, а сестра-васпитач у тој природној ситуацији треба да скрене детету пажњу, а додиром осети разлику у квалитету материјала (да је пижама мека, панталоне грубе, џемпер има длачице итд.).

У свакодневним ситуацијама узимање хране, одржавање хигијене, спавања, играња дете упознаје просторије установе и постепено се оријентише у простору у коме се креће. Сестра-васпитач треба да омогући деци да било кроз игру или свакодневне активности доживе простор (да трче преко велике собе, преко мале собе, да се провлаче кроз узан простор - врата, сужење у ходнику или између два стола, затим пењући се на платформе различите висине или столице, степенице, мердевине да доживе разлике у висини и разлике између горе и доле итд.).

У току треће године сестра-васпитач треба да настоји да поведе децу до оближњег вртића, продавнице, улице и саобраћајнице. У свим тим шетњама неопходно је деци пружити довољно времена да посматрају, послушкају, да питају и разговарају о свему што их интересује.

Деца овог узраста треба велики део времена да проводе напољу кад год то временске прилике дозвољавају. Сестра-васпитач треба да омогући деци да многе природне појаве (сунце сија, киша пада, снег пада, ветар дува, да је снег хладан, киша мокра) доживе и практично упознају у непосредном контакту са природом. У дворишту и парку, ливади деци треба скренути пажњу на грм, дрво, траву, цвеће, на лет птице, цвркул, пролетање авиона, на све оно што их окружује и тако

богатити њихову перцепцију. Сестра-васпитач треба да омогући деци да се сретну са неком од животиња (пас, мачка, птица, лептир, буба, мрав, риба, глиста). Кроз заједничку бригу о животињама деца треба да доживе да животиња може бити плашљива, љута, мала, да има меко крзно или лепо перје, да једе одређену врсту хране и др.

Деца се врло радо играју и природним материјалом: песак, вода, снег, шишарке, каменчићи, лишће, жир, кестен, гранчице итд. Активности ове деце су сложеније него на претходном узрасту па је неопходно обезбедити одговарајућа средства (кофице, лоптице, модле, рибице, лађе, патке). Сестра-васпитач треба најпре да покаже деци како може да се користи тај материјал (како се копа, како се пуне модлице), а затим да подстиче децу да то и сама ураде, као и да налазе нове могућности у коришћењу материјала.

Путем свих ових игара дете учи да упоређује предмете, да издваја њихова битна обележја, проширује знања о предметима који га окружују, формира елементарне представе, развија пажњу и остале психичке функције.

Музичко-ритмичке активности

Удараљкама различитих боја звука подстицати дечје жеље за кретањем и утицати на склад дечјих покрета у различитом темпу извођења.

Већа сигурност и спретност кретања омогућавају и кретање уз музику вокалног и инструменталног карактера што треба неговати јер се на тај начин доприноси и развијању естетског осећаја.

Изговарати кратке бројалице, повлачећи и њихову ритмичност, свирањем штапићима, трианглом или неком другом удараљком. Подстицати децу да и она плескају у ритму изговора бројалице. Израђивати, у заједничкој игри са децом, већи број оригиналних звечки од различите амбалаже и потом користити те звечке, што доприноси развијању осећаја за ритам и спретности при извођењу звука.

Подстицати интересовања за музички једноставна, а вредна дела народне и уметничке музике и неговати способност разумевања њеног карактера, што доприноси развијању осећаја за лепо и вредно и обогаћује дечје доживљаје.

Повезивати покрете, певање и говор у једноставне драмске игре. Оне доприносе бољем разумевању говора, слободи исказивања и развијању жеља и навика за дружење. Такве су драмске музичке игре уз песму "Лептир и цвет", "Кока и пилићи", "Пиле" и др.

Неговати игре уз музику и на тај начин подстицати дружење и заједништво у активностима. Игре у паровима (сестра-васпитач или дете-дете) или у колу, могућности су које, уз слободно обликовање покрета и пантомимско приказивање садржаја и песме, доприносе стварању емоционалне климе у групи, топлини односа између деце и деце и сестара-васпитача.

Графичко-ликовне активности

Децу најпре треба упознати са различитим могућностима шкрабања и цртања и са разноврсним могућностима материјала (цртање воштаним бојама, пастелама, оловком, кредом за плочу, фломастерима, штапићем по песку, снегу итд.), а затим и сликање прстима са одговарајућим бојама.

Обликовање тестом и пластелином представља велико задовољство за децу и зато им треба омогућити да тај материјал гњече, ваљају, праве куглице. Цепанье папира, прављење мозаика и низање перли, такође представља облик ликовно-графичке активности, који је врло привлачан за децу.

На овом узрасту деца уочавају да графичким приказивањем могу нешто и да изразе, запажају да ти кружићи, црте и тачке могу нешто и да значе па им дају неко име (по ономе на шта их подсећа), иако првобитно нису имала намеру да нешто нацртају. Како цела ова активност има карактер игре и стварања радосног

расположења, не треба инсистирати код деце на постизању одређених резултата (да нацртају одређену тему), већ пажњу поклањати подстицању саме активности.

Интелектуалне активности

Све активности истраживања предмета које су описане у ранијим узрастима задржавају сву своју вредност за подстицање интелектуалног развоја и потребно је неговати их у пуној мери.

То исто важи и за све активности комбиновања предмета: чаше које се уливају једна у другу, посебно коцке за развијање конструктивних игара, пластелин, игре са песком, водом, пиринчем (пасуљем, сочивом), једноставнији облици лево-система итд.

Задаци упоређивања различитих предмета (или насликаних предмета) интересантни су и подстицајни за ову децу: показивање који је предмет већи или мањи, да ли је нешто исто или различито, показивање предмета који се у низу нацртаних предмета разликују од осталих, разврставање предмета по некој особини (сви округли или сви црвени заједно итд.), препознавање и именовање животиња само на основу неких њихових делова (на пример, на основу слике главе).

Дете овог узраста почиње да схвата и неке једноставне квантитативне односе и зато су му интересантни задаци који ангажују те способности. Међу такве задатке спадају: проналажење великих или малих предмета (при том се користе и називи за те димензије), играње игре "један мени, један теби" (сваки од два партнера узима наизменично, али не пребрзо, по један предмет и тако се врши правична расподела), извршавање налога типа "дај један" или "дај два", разликовање где има "један", а где "много" (све што је више од један).

Способност да се мисли не само о самим предметима, него и о заменама (сликама) тих предмета ставља се на пробу у задацима као што су: проналажење предмета чију слику покажемо, именовање предмета чију слику дете види или игре стављања у кутију оних предмета, чија се слика налази налепљена на одређеној кутији итд.

Најзначајније активности за подстицање новог облика мишљења, које се ослања на представе, знаке и речи у овом узрасту јесу игре представљања (игре маште, симболичке игре), које ангажују мишљење детета које није строго зависно од практичних покушаја и погрешака и од конкретних ситуација. Тај облик активности, који је уједно облик дечјег стваралаштва, описан је у одељку о игри деце овог узраста.

Језичке активности

И за овај узраст карактеристично је да се говор и комуникација помоћу говора код детета развијају у оквиру успостављања општег доброг контакта са дететом и да се тек делимично говор издваја и повремено осамостаљује. Такав положај говора у склопу општег контакта детета и одраслог и у оквиру њихових заједничких активности је још неопходан и за развој говора, који добија смисао управо у том контакту и погрешно је развијати говор на посебним занимањима формирања говора.

Богаћењу речника доприноси повремено тражење од детета да именује на себи или на слици делове људског тела, да именује сличице предмета које му показујемо, да у игри "цепе" или "кутије" именује по реду све предмете које један по један вадимо из цепа (кутије). Богаћењу значења речи које дете већ поседује доприносе игре парова речи супротних по значењу (детету се каже једна реч и тражи да наведе супротну: велики-мали, горе-доле, пуно-празно, отворено-затворено итд.).

Разумевању реченица доприноси вербализовање једноставних радњи које дете види (у животу или на слици); дечак даје лопту - девојчица узима лопту, рука је на столу - нога је испод стола - лутка је у кутији - лопта је отишла иза кревета итд. Такође су корисне и деци интересантне игре давања и извршавање налога (стави коцку иза чаше, дај мени сличицу, а ти узми кликер и стави га у џеп) или игра погађања (пошто се покаже слика на којој су представљени различити објекти); из чега пијемо, ко нам даје млеко, чиме сечемо нокте итд.).

Децу такође треба подстицати да испричају оно што се десило ван ситуације у којој се налазе (да кажу шта су видели у шетњи, шта се десило у кући пре доласка у установу итд.). Повремено треба тражити да испричају малу причу коју су више пута чула.

Језичке игре саме деце у овом узрасту развијају се у виду гласовних игара (понављање неких склопова гласова, понављање речи које чудно звуче), у виду скандирања, певушења и ритмичког понављања неких речи или слогова. Такође се повремено појављују игре са неким реченичким конструкцијама (понављање неких облика реченица, варирање реченица). Све такве активности деце треба умети запазити, подржавати их, увлачити у њих и другу децу.

Драматизација

Игра сестре-васпитача са сценском лутком утиче не само на стварање пријатне атмосфере него и на ширење видокруга знања о животињама, људима и њиховом раду итд. А када је говор лутке правилан, изражајан, сугестиван, стваралачки интерпретиран, утиче и на говорну културу детета. Сестра-васпитач уз помоћ гињол лутке, са ликом људи или животиња, драматизује свакодневне ситуације и догађаје из живота детета. Могу се драматизовати и кратке приче, рецитације и песме. Глас сестре-васпитача треба да прати емоционална расположења лутке којом анимира и да индивидуализира лик који лутка у том тренутку представља. Поред боје гласа која се мења у зависности од лика који се тумачи и расположења тог лика, веома је важно да и положај и кретање тела, гестови и пантомиме одговарају том лику (да медвед има споро, тремо кретање и дубок глас, а птица хитар покрет и висок глас). Неопходно је да сестра-васпитач у току анимирања успоставља контакт са децом и увлачи и саму децу у малу драмску представу. Драматизације могу бити заступљене у свим ситуацијама у току дана, а најбоље је користити гињол лутке и јавајке. После мале представе треба подстаћи децу да сама наставе са извођењем неких елемената драматизације (да имитирају гласове и говор ликова или начин њиховог кретања, њихову мимику или гестове).

ОСНОВЕ ПРОГРАМА ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА ДЕЦЕ ОД ТРИ ГОДИНЕ ДО УКЉУЧИВАЊА У ПРОГРАМ ПРИПРЕМЕ ЗА ШКОЛУ

МОДЕЛИ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

За узраст деце од напуњене треће године до пет и по година и деце која похађају предшколски програм који ће их припремити за школу, предвиђена су два модела предшколског васпитања и образовања. Они су се примењивали последњих десет година у Републици Србији и познати су под називима Модел А и Модел Б. Ови модели се задржавају и осавремењују, имајући у виду обавезно укључивање деце у припремни предшколски програм годину дана пред полазак у школу.

Разлика се јавља између модела, пошто Модел А гравитира отвореном систему васпитања и акционом развијању програма зависно од интересовања деце, а Модел Б има карактеристике когнитивно - развојног програма и разрађене васпитно-образовне циљеве, задатке васпитача и типове активности међу којима васпитач може да бира и разрађује их зависно од потреба, могућности и

интересовања деце. Оба модела се равноправно примењују и комбинују у пракси, а појединци и установе се за њих индивидуално опредељују.

ЗАЈЕДНИЧКЕ ОДЛИКЕ МОДЕЛА ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Заједничке одлике Модела А и Модела Б су:

1. заједничке циљне оријентације;
2. заједничке функције предшколске установе;
3. заједничка начела рада;
4. заједничка оријентација на сарадњу са окружењем;
5. заједничка законска регулатива.

Васпитно-образовни циљеви у оба модела су следећи:

1. стицање позитивне слике о себи;
2. развијање поверења у себе и друге;
3. подстицање самосталности, индивидуалне одговорности и аутентичности израза и деловања;
4. развој интелектуалних капацитета у складу са развојним потребама, могућностима и интересовањима;
5. развој социјалних и моралних вредности у складу са хуманим и толерантним вредностима демократски уређеног друштва осетљивог на породичне, културолошке и верске различитости;
6. култивисање дечјих емоција и неговање односа ненасилне комуникације и толеранције;
7. развој моторних способности и спретности;
8. подстицање креативног изражавања детета;
9. припрема деце за наступајуће транзиционе и комплексније периоде живота (припрема и адаптација за полазак у вртић; у школу; за рекреативни боравак и сл.);
10. развијање свести о значају заштите и очувању природне и друштвене средине.

Осим заједничких циљева, сви сегменти Општих основа предшколског програма оријентисани су на хуманистичко схватање дететове природе и његовог физичког и духовног развоја. Суштинска одредница је да је дете вредност само по себи, да у себи носи развојне потенцијале, да је и само чинилац сопственог развоја, социјализације и васпитања.

Опште основе предшколског програма полазе од детета као физичког, сазнајног, социјалног и афективног бића које је активно у процесу васпитања. Процес тако замишљеног васпитања се темељи на: позитивној мотивацији, програму који уважава узрасне и развојне могућности детета и на евалуацији достигнућа.

Помоћ, подршка и усмеравање од стране одраслих (васпитача, родитеља, волонтера, стручних сарадника) односе се у Општим основама предшколског програма, пре свега, на прилагођавање садржаја дечјим могућностима, охрабривању и вођењу детета у његовим самоактивностима и отклањању препрека и ограничења који стоје на путу сазнања и самоувида.

Опште основе предшколског програма суштину предшколског васпитања и образовања дефинишу као очување, подстицање и оплемењивање спонтаних стваралачких могућности и својстава предшколског детета, захтевајући обезбеђивање услова за нормалан физички, интелектуални, социјални, емоционални и морални развој.

Функције предшколске установе

Сва деца имају, по конвенцији Уједињених нација, право на васпитање и образовање, здравствену заштиту и социјалну равноправност. Она, пре свега, имају право да расту у атмосфери заштићеној од свакодневних проблема одраслих

(супротстављања, сукоби, немаштина, непредвидљивост итд.), као и право да буду то што јесу и да развију аутентичне особине своје личности.

Друштво је у обавези да предшколском детету обезбеди средину која ће задовољавати дечје потребе и пружити прилику да оствари своја права на: васпитање, образовање, здравствену и психолошку заштиту. Базичне функције предшколске установе, као и породичне средине су отуд:

1) обезбеђивање сигурне средине у којој ће дете моћи да унапређује своје физичко и ментално здравље; у којој ће се осећати прихваћено и вољено и којој ће постојати најбољи услови за његов раст и развој;

2) будући да савремена породица често јесте преузак оквир за боравак и одрастање деце, боравком деце у институцији добијају се разноврсније могућности и контакт са вршњацима, као и са другачијим васпитним моделима;

3) родитељи са своје стране од предшколске установе добијају непосредну помоћ али и прилику да свој родитељски позив остваре на нов начин и уз размену са другим људима, те се предшколска институција може сматрати допуном породичног васпитања;

4) пружањем помоћи породицама и деци, васпитно - образовна институција унапређује не само сопствене методе рада и облике сарадње са породицом, него и обогаћује васпитни репертоар родитеља, размењујући са њима моделе успешнијег васпитног деловања на децу као и начине заштите, неге, разрешавања конфликта са децом; успешне начине образовања мале деце итд.

1. Сва предшколска деца немају исти старт приликом поласка у школу и приликом укључивања у остале животне ситуације, где се траже одређене компетенције. Предшколска установа је прилика да се културне, економске, образовне, здравствене разлике ублаже и да социјално и здравствено деловање предшколских установа заштити децу "под ризиком" те делује превентивно и компензаторно.

2. Деца са посебним потребама захтевају од друштва и од предшколских установа посебну пажњу: њих је потребно интегрисати са осталом предшколском децом и обезбедити посебан корективан рад, методе и негу зависно од врсте и степена специфичности (надарености, ометености). Лакше степене ометености могуће је прихватити у регуларном раду предшколске установе. За теже степене ометености потребно је при предшколским установама отворити тзв. "развојна одељења" (обично са мањим бројем деце и адекватно адаптираним простором и кадром). Постоје и предшколске установе, намењене специфичним популацијама деце иако се по документима Организације УН уочава тенденција да се сва деца третирају као посебна и аутентична. То значи да је наш рад потребно индивидуализовати и интегрисати са осталим делом популације, а не одвајати децу са посебним потребама у посебне институције.

Посебна пажња се посвећује деци са посебним потребама, било да су то деца нечим ометена у развоју, било деца која су обдарена у неком погледу. Ово се врши имајући у виду најбоље интересе ове деце и васпитне групе у коју се укључују под условима прописаним законом и ставовима савремене специјалне педагогије. Обдарена деца се додатно стимулишу, односно обезбеђују им се активности и садржаји који ће им омогућити одговарајући напредак у карактеристикама којима се истичу.

3. Деца се током целокупног предшколског периода припремају за школу. Узимајући у обзир развојне и графо-моторне могућности предшколске деце, од предшколске установе се не очекује да децу оспособи за функционално читање, рачунање и писање. То, наравно, не значи да нека деца и неке васпитне средине неће имати потребу да науче слова већ у предшколском периоду. Припрема за школу у предшколским установама подразумева навикавање детета на: разноврсне покрете руком и телом, сналажење у простору и времену, навикавање на рад у групи и сарадњу са вршњацима, рад са различитим медијима и материјалима, самосталност и одговорност за сопствене пројекте, подстицање

креативности, уочавање узрока и последица, решавање логичко-математичких проблема и сл.

Начела васпитно-образовног рада

Начела указују на основна обележја васпитно-образовног рада са предшколском децом и служе као оријентација за припремање, организацију и извођење, као и вредновање рада. У складу са програмским полазиштима, основна начела васпитно - образовног рада су:

1. начело целовитости и интегритета;
2. начело оријентације ка општим циљевима;
3. начело праћења и подстицања дечјег развоја;
4. начело усклађености са узрасним и индивидуалним карактеристикама деце;
5. начело животности;
6. начело поштовања и култивисања дечје игре;
7. начело активирања и постепеног осамостаљивања деце и
8. начело социјалне интеграције и континуитета.

Оријентација на сарадњу са окружењем

Предшколска установа и њени програми имају ефекта на развој деце само онда кад се заједно са програмом ангажују не само деца и родитељи, него и локално окружење. Да би институционално васпитање и образовање предшколске деце прерасло у друштвено васпитање неопходно је да се предшколске установе повежу са друштвеном средином, као и да се шире отворе за утицаје које друштвена средина нуди.

Актери са којима предшколска установа треба да сарађује зависе од типа окружења, али у већини случајева неопходна је сарадња са родитељима, основном школом, центрима јединице локалне самоуправе, школама и факултетима које школују базични стручни кадар који ради у предшколским установама, релевантним министарствима, домовима здравља, установама културе, рекреативним центрима, оближњим занатским центрима, осталим друштвеним институцијама које се налазе у окружењу.

Отвореност предшколске институције подразумева и боравак других људи и деце у предшколском окружењу. То могу бити родитељи, волонтери, студенти, људи различитих професија и јавних статуса, различитог узраста и животног искуства.

Ова сарадња помаже деци да стекну увид у разноврсна искуства људи и животне моделе.

ОПШТЕ ОСНОВЕ ПРЕДШКОЛСКОГ ПРОГРАМА КАО ОСНОВА ЗА РАЗЛИЧИТЕ ПРОГРАМСКЕ МОДЕЛЕ

Опште основе програма као основа за планирање и програмирање

Потребе деце и родитеља су веома различите од насеља до насеља, од града до града, од једне локалне заједнице до друге. Немају сва деца и родитељи потребу за целодневним организовањем васпитно-образовног рада. Облици организовања различитих облика бриге о деци варирају од средине до средине. Будући да су интереси и потребе деце и родитеља динамичне природе, предшколска установа је дужна да врсту и начин организовања предшколске институције прилагођава актуелним потребама.

Опште основе програма представљају васпитно-образовно језгро разрађено до оног степена, који омогућава прилагођавање свој разноврсности програмских модела који се јављају у разним типовима установа и програма (целодневних и

полудневних; националних и оних на језику етничких заједница; додатних; скраћених; пригодних и повремених; рекреативних и уметничких; повремених; прилагођених за рад са специфичним популацијама; експерименталних итд.).

Такође, Опште основе предшколског програма омогућавају у поступку програмирања прилагођавање разним стиловима рада васпитача, узрасту деце, као и њиховим индивидуалним потребама, могућностима и интересовањима. Узима се у обзир чињеница да се међу децом јављају велике разлике у том погледу, због чега се програмски циљеви остварују у оној мери у којој је то за свако дете могуће, прихватајући чињеницу да се деца разликују у погледу темпа и нивоа развоја.

На основу Општих основа предшколског програма предшколска установа израђује сопствене оперативне и специјализоване програме, зависно од популација са којима располаже.

Предшколска установа, зависно од локалних услова, одређује облике и начин организације предшколске институције, које ће понудити деци и родитељима, зависно од тога који су од њих примерени потребама деце и родитеља и могућностима оперативног рада установе. Циљеви појединих облика организовања, финансијери, оснивачи, начин организације, изабрани кадар, тип програма, време трајања програма итд, могу бити различити, али ипак у складу са начелима и програмском оријентацијом Општих основа предшколског програма.

Програмирање и планирање, полазећи од основа програма, битно се разликује од класичне примене до детаља прописаног програма, у односу на који васпитач има мало самосталности и могућности да нешто мења и прилагођава, што се од њега и не очекује. Опште основе предшколског програма омогућавају да се процеси програмирања, планирања, остваривања планираног и евалуације оствареног обављају уз знатно учешће васпитача и стручних сарадника, као појединаца или актива. Шта више, у овим процесима, на свој начин, учествују и стручњаци из одговарајућих образовних установа, просветни саветници, дејчи родитељи и сви остали чиниоци заинтересовани за процес и резултате васпитно-образовног рада, међу којима посебно место заузимају деца.

Предности овако конципираних Општих основа предшколског програма су следеће:

- Опште основе предшколског програма остављају више простора васпитачу да приликом њиховог разрађивања полази од способности, потреба и интересовања конкретне деце у својој васпитној групи;

- програмирање и планирање представљају непрекидан и динамичан процес праћен евалуацијом постигнутог и сталним прогресивним модификацијама и корекцијама у складу са запаженим развојним променама код деце и променама услова рада;

- приликом програмирања и планирања, полазећи од Општих основа предшколског програма, постиже се знатно веће учешће и лични печат васпитача и деце као и свих других учесника у васпитно-образовном раду; овај поступак делује и мотивационо, што се повољно одражава на резултате васпитно-образовног рада;

- садржаји, укомпоновани у циљеве и задатке, као и идеје за организовање активности деце, у већој мери се могу прилагођавати локалним условима него класични програми структурирани по угледу на школске програме, а захтевају и више личне иницијативе васпитача у процењивању ситуација у којима ће се остваривати и њиховом прилагођавању деци са којом раде;

- сваки васпитач и свака установа постају креатори сопственог програма васпитно-образовног рада који, задржавајући језгро које се налази у Општим основама предшколског програма и поштујући начела формулисана у њему, ипак носи лични печат и представља показатељ њихове специфичности, квалитета, достигнућа и напора, што такође има посебну вредност и представља основу за унапређивање праксе и теорије предшколског васпитања и образовања.

Опште основе предшколског програма, схваћене на описани начин, омогућавају да се у васпитно-образовни рад унесе више креативности, флексибилности и

спонтаности, као и да се он учини разноврснијим и прилагодљивијим васпитаницима и средини у којој се одвија. Истовремено, за васпитаче представља веће задовољство када у свој рад уносе лични печат, а осећају се и поштованији као припадници професије. Стварају се услови и за повећану сарадњу међу васпитним особљем у самој установи, па и на ширем плану, јер су присутнији мотиви за размену искустава и разне облике стручног усавшавања.

Наравно, ни једна од наведених предности Општих основа предшколског програма није гарантована сама по себи нити се остварује аутоматски. Креативни рад захтева побољшане услове рада и веће напоре за које нису сви спремни, а постоје и могућности злоупотребе која се састоји у прилагођавању програма рада васпитачима, а не деци. Осим тога, васпитаче треба систематским стручним усавшавањем припремити за такав начин рада и помоћи им у сваком погледу да га обављају на начин који ће потенцирати и остварити поменуте предности.

Васпитно-образовни циљеви као полазиште за разраду различитих програмских модела

У Општим основама предшколског програма су пожељни исходи васпитања и образовања формулисани у облику општих и посебних циљева предшколског васпитања и образовања. Њима су дефинисане развојне промене, односно постигнућа детета којима треба тежити у општем развоју и појединим аспектима развоја детета. Они су изражени у терминима дечјег понашања (способности и вештина да се нешто учини), познавања одређених чињеница (знања нечега) или особина и ставова личности (нпр. креативност, иницијативност и сл.), а служе као полазиште за одређивање задатака васпитача, програмирање одабраних активности деце, садржаја ових активности и поступака за евалуацију постигнутих резултата, као њихови критеријуми.

Приликом одређивања васпитно-образовних циљева, васпитач полази од онога што зна о деци у својој групи (њиховим развојним могућностима, потребама и интересовањима), водећи рачуна да поред општих и посебних циљева, који важе за већину деце у групи, предвиди и специјалне циљеве за ону децу која се битније разликују од осталих, припремајући за њих варијанте у облику повећаних или смањених захтева у односу на остале. Други критеријум за одређивање циљева је друштвени контекст у којем дете одраста (његова култура у најширем смислу речи, моралне, естетске и друге вредности, традиција, али и циљеви развоја самог друштва). При томе се не даје приоритет ни једном ни другом (једном на рачун другог, већ се они усклађују, односно, интегришу на вишем нивоу. Родитељи се у овом случају третирају као представници друштва у коме дете одраста, али и заступници дечјих интереса.

Према томе, иако су општи циљеви васпитања исти за сву децу, постојање нивоа и разноврсност у посебним циљевима, као и активностима захваљујући којима се остварују, ствара услове да се они постепено усложњавају, у складу са могућностима сваког детета. Без обзира на узрастне норме и жеље одраслих да оно напредује што брже и боље у развоју и учењу, право мерило дечјег развоја и постигнућа треба да буде оно само по ступњевима развоја, чији је редослед једнак за све, али их дете прелази на свој начин и према сопственом темпу.

Васпитно-образовни садржаји и активности у различитим програмским моделима

С обзиром на то да Опште основе предшколског програма не прописују образовне садржаје, него само дају опште назнаке о њима, посао је установе и васпитача да до њих дође путем програмирања и конкретизације васпитно-образовних циљева. Осим тога, начини на које се остварују циљеви разликују се код програмских модела и једини захтев који се у том погледу поставља свима је да не буду у супротности са основним опредељењима Општих основа предшколског програма.

Када су у питању васпитно-образовни садржаји, Опште основе предшколског програма не излажу разрађене и конкретизоване садржаје свих активности, већ само указују на њихове општије категорије, од којих треба поћи приликом програмирања, имајући у виду конкретну децу и услове у којима се одвија васпитно-образовни рад.

Најопштије гледано, садржаји од којих се полази у програмирању су човек у друштву и природи, као и његов однос према себи и својој околини, односно, објашњења за стварност око детета, која пружају хуманистичке, друштвене, природне и математичке науке, као и репрезентовање стварности, које врше све уметности. Полазећи од става да многи садржаји могу послужити за остваривање једних истих васпитно-образовних циљева, у Општим основама предшколског програма садржаји и нису разрађивани, него само сугерирани општим и специфичним циљевима предшколског васпитања и образовања. Према томе, програмирање и разрада садржаја је у домену васпитача, којем су, на тај начин, пружене велике могућности за испољавање сопствене иницијативе, стваралаштва и стручних способности, стављањем у позицију, не толико извршиоца, колико креатора програма који ће остваривати са децом.

Да би на најбољи начин искористио своју позицију креатора програмског модела, васпитач приликом програмирања васпитно-образовних садржаја и активности деце путем којих ће се садржаји остваривати, треба да полази од:

- хуманистичког и еманципаторског концепта васпитања и образовања, којим се одређују циљеви васпитања, његова функција, као и начела организације активности, садржаја, времена и простора и међусобног односа свих чинилаца који учествују у унапређивању дечјег развоја и учења,

- узрасних особености и захтева да се целокупни рад мора прилагодити психофизичким карактеристикама деце у конкретној васпитној групи, њиховим индивидуалним развојним потребама и могућностима, као и доминантним интересовањима (односно, ономе што је актуелно у животу групе),

- Општих основа предшколског програма васпитно-образовног рада, посебно његових циљева (формулисаних на основу психолошких и других сазнања о развојним могућностима и потребама деце и друштвених захтева у односу на то шта се васпитањем и образовањем жели постићи) уз давање предности оним садржајима активности, ситуацијама, поступцима, облицима и др. који имају веће развојне потенцијале,

- конкретних материјалних, кадровских и других могућности и услова који постоје у самој установи, који представљају контекст у коме се одвија васпитно-образовни рад,

- карактеристика региона у којем се налази предшколска установа, с обзиром на захтев да планирање у области предшколског васпитања и образовања треба да буде локално обојено и излази у сусрет локалној друштвеној заједници, и

- сагледавања могућности за договарање са дечјим родитељима и њихово укључивање у васпитно-образовни процес и живот у вртићу.

Деца и њихово окружење као полазиште за разраду различитих програмских модела и коначни критеријум ваљаног избора васпитно-образовних циљева

Да би васпитач на најбољи могући начин искористио професионалну позицију планера, потребно је да користи неколико врста полазишта. То нису само Опште основе предшколског програма иако је у њима садржана базична концепција хуманистичког приступа васпитању и образовању.

Потребно је имати у виду и: узрасне особености, интересовања и потребе деце, садржаје и циљеве, време и простор, доступност материјала, број деце, карактер окружења, потенцијале које родитељи са собом носе, актуелности, кадровске и друге могућности предшколске установе (нпр. опремљеност, распоред дневних активности, капацитете логистичких служби итд.), могућности сарадње са породицом, одлике локалне средине и дешавања у региону, цивилизацијска

достигнућа, научне као и уметничке тенденције, традицију и обичаје и међусобни однос свих чинилаца који утичу на реализацију.

Најпоузданији и коначни критеријум да су васпитно-образовни циљеви (а затим и садржаји и активности) ваљано одабрани су деца. То значи да им приликом опредељивања за програмски модел и програмирања треба обезбедити што шири простор за одлучивање и деловање, јер од активности којима се буду бавила и њихове мотивисаности да учествују у њима, зависи у којој мери ће циљеви бити остварени. Када се бирају и структурирају садржаји, треба узимати у обзир податке до којих се дошло посматрањем конкретне деце, њихова мишљења, тежње, изборе (које врше међу понуђеним алтернативама или самостално предлажући сопствена решења), идеје, потребе, жеље, могућности, оцене, преференције, као и реакције на утицаје васпитача.

При томе се нарочито води рачуна о социо-културним карактеристикама региона у коме ће се програми остваривати, традицијама, вредностима које се негују у одређеним срединама и др. што се нарочито односи на поштовање свих права националних мањина и омогућавање мањинама да негују свој језик, културу и обичаје, као и да се повезују са својим матичним земљама. Истовремено се негује и дух заједништва, међусобно упознавање и зближавање, учење језика средине и све друге активности којима се унапређује дух толеранције и заједништва.

Приликом програмирања, осим о детету, треба повести рачуна и о породици из које потиче, будући да она представља социо-културни контекст у којем дете проводи највише времена и стиче најбројнија искуства. Зато треба анализирати реалне животне ситуације у којима се оно налази код куће и уочавати егзистенцијалне проблеме са којима се сусреће у породици и ужој друштвеној средини (нпр. у саобраћају, приликом међусобних сукоба, интересовања за полност, када се роди беба у породици, умре рођак, разведу се родитељи и др.). У пракси то значи да треба користити сваку прилику за уграђивање у предвиђене активности садржаја повезаних са стварношћу изван установе, позивањем посетилаца у њу, укључивањем родитеља у васпитно-образовни рад у свим његовим етапама, и посеђивањем објеката и манифестација у друштвеној заједници. Посетиоци из области културног, јавног и друштвеног живота локалне заједнице, уз родитеље, сматрају се за врло значајан извор сазнања и развојних подстицаја.

Поред тога, извор за програмирање су и материјали карактеристични за регион у којем се установа налази, односно садржаји у којима они долазе до изражаја. То су историјски и географски подаци о том крају, народни и верски обичаји, стари занати, фолклор, значајнија места и споменици, музеји, галерије, знаменити људи тога краја и њихове биографије итд.

Градиво за програмирање, којем посебно треба посветити пажњу, су и актуелна збивања, новине сваке врсте: у науци, техници, књижевности, позоришној уметности, архитектури, у природном окружењу итд, који привлаче децу и могу им се представити на погодан начин. Лични печат овим садржајима даје и сам васпитач, односно вештине, знања и способности којима се истиче, а за које може код деце да изазове интересовање, на пример луткарство, ткање, спорт, познавање неког страног језика, нумизматика и др.

Поред онога што је конкретно и актуелно, приликом програмирања треба полазити и од способности које се желе код деце развијати, описаних у терминима понашања која треба да усвоје и усаврше. С обзиром на то да постоји мноштво садржаја које бисмо желели да деца савладају, што није могуће ни поред најбоље воље и уз најбољу организацију, приликом програмирања се намеће питање критеријума за избор садржаја којима ће се испунити дечје активности. Један од њих је употребљивост ових садржаја за развој дечјих сазнања, способности и карактеристика личности применљивих у свакодневном животу, потребних за успешно учествовање у датој друштвеној заједници и корисност за припремање за наредни ступањ васпитања и образовања. Отуда, поред садржаја за које деца

сама испоље интересовање, посао васпитача је и да за неке од њих, које одабере као корисне, створи код деце одговарајућу мотивацију.

Избор између различитих модела програмирања и начина организације предшколске установе требало би да се врши после одлуке који од модела би за ту установу био најадекватнији, зависно од: искустава и вредносних оријентација васпитача, њихових и преференција родитеља, просторних и других могућности установе, броја и модела организовања (целодневни или полудневни програми који се одвијају у тој установи), броја деце и других фактора који чине специфичност функционисања једне установе.

Следећи део